

of writer's novels. The locus of the city in the Nina Bichui's prose appears in the specific sensual spatial dimensions and opens before us a wide panorama. Houses, streets, parks, theatres, factories, roads, urban transport are all the attributes of the city. Lviv is the city-home for Nina Bichuya. Lviv is the city with aroma of coffee, and this is its peculiarity. The plant is a peculiar kind of locus for self-actualization in the story „A Carpet on the three flowers” and theatre in the story „The rehearsal”. The author of the article notes the connecting element of spatial images of prose, and emphasizes that it is merely a psychological perception of reality by the writer. Nina Bichuya focuses on the example of Lviv on the advantages of economic, social and subjective character. This city became the symbol of the whole of Ukraine for writer, thus acquiring a broader meaning. Our article was another step on the way of further studying topos of the city in the Nina Bichui's prose.

Key words: topos, locus, city, Lviv.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2013 р.

Прийнято до друку 27.09.13 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Фоменко В Г.

УДК 821.161.2

О. В. Грищенко

**С. ЖАДАН: УРБАНІЗОВАНА СТРУКТУРА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО МІСТА (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАННЯ
„БЕРЛІН, ЯКИЙ МИ ВТРАТИЛИ”)**

У сучасному світі роль міста як носія культури залишається незмінною, а його багатогранність відкриває для кожного дослідника певні смисли, образи та знаки. Численні праці з дослідження такого феномену, як „місто”, окреслюють найважливіші фундаментальні проблеми: соціокультурні, економічно-політичні тощо, а також приватні аспекти розвитку міського простору: архітектуру, населення, естетику, співвідношення традицій і новаторства у міському просторі.

Розпочинаючи з першої половини ХХ століття, в українській літературі існував своєрідний феномен роздвоєння художнього мислення українських письменників на європейську свідомість. Продовжуючи традиції модерністів, в українській прозі ХХІ століття відстежуються впливи урбанізованої структури, що виразно тяжіють до західного феномену. Через те, що такі структури, які пов'язані з настановою на європеїзацію, західництво, є мало дослідженими в українському літературознавстві, то вбачаємо питання модернізації актуальним з позиції літературознавчого дискурсу.

Проблема міста як своєрідного соціокультурного середовища, що охоплює соціальний світ, матеріальні і духовні умови становлення, існування, розвитку та діяльності людей, була розкрита у працях дослідників тартусько-московської семіотичної школи, найвидатнішими представниками якої є В. Топоров, Ю. Лотман, Б. Успенський та інші. Студіювання міста як літературознавчої проблеми займаються сучасні дослідники: А. Біла, В. Глазичева, Л. Кавун, О. Лановенко, І. Матковська, М. Тарнавський та інші.

Метою статті є здійснення аналізу урбаністичного дискурсу, зосередивши увагу на особливостях світоглядного та художнього потрактування образу міста як осередку європеїзму в оповіданні „Берлін, який ми втратили” С. Жадана.

„Берлін, який ми втратили” (2002) – оповідання С. Жадана, що було написане у Відні, коли автор перебував на річній стипендії фундації Тепфера. Як зазначає О. Ірванець „оповідання, які написалися Жаданові в той самий час і в тому самому місці (а це „Берлін, який ми втратили”, „Десять способів убити Джона Леннона”, „Баланеску-квартет”) позначаються певною жорсткістю стилю, аскетичними побутовими описами й майже повною відсутністю зв’язного сюжету” [1].

Заголовок досліджуваного оповідання презентує читачеві топонім європейського космополітичного міста – Берлін, столицю Німеччини.

Троє друзів Гашпер, Сільві та Серж вирушили з „березневого і холодного Відня” [2, с. 5] до Берліна „без певної мети й так само без особливого бажання” [2, с. 8]. С. Жадан, разом із Т. Прохаськом, С. Пиркало, С. Поваляєвою, подає читачеві світ, побачений очима молодої людини, якій немає ще й тридцяти років, людини, наділеної достатнім почуттям гумору, що хоче побачити оточуючий її світ, наділений радощами життя, як, наприклад, Гашпер „дозволяв собі набратись пива і ганяти заспанним Віднем, зрізаючи на поворотах і сигналячи поодиноким жандармам” [2, с. 4].

Простір дороги – це одна з основних просторових форм, що організовує текст оповідання „Берлін, який ми втратили”. В одному із інтерв’ю С. Жадан зазначив: „Мені цікаво писати про людину в транзитному стані, в стані підвішеності, комунікативної та побутової відкритості. Дорога передбачає подібну відкритість з огляду на власну тимчасовість. Людина, яка переміщається, частіше включається в певні сюжетні перипетії. Та й сама зміна ландшафту є самодостатнім сюжетом” [3]. Так, головні герої досить часто перебувають у майже постійному русі: коли їдуть до Берліну, потім шукають по нічному місту готель, далі направляються до фестивалю сучасної музики, їдуть у гості до художника Руді, розшукують дорогу до залізничного вокзалу. Сама подорож героїв виявляється більш насиченою, тому з’являються такі деталі, як зустрічі, знайомства, переговори й навіть депресивність: „Все одно поки що нічого цікавого – голі пасовища, безлисті лісосмуги,

печальна березнева Австро-Угорщина... депресивний доволі ландшафт” [2, с. 6].

Сама ж дорога привела героїв до омріяного міста: „Ось і Берлін закохує в себе з першого погляду, здоровенний і наповнений новобудовами, так, мабуть, виглядав Вавилон перед тим, як там почали будувати всілякі сумнівні вежі” [2, с. 11], яке постало соціокультурною схованкою із безліччю нерозгаданих таємниць: „Мені подобаються міста впродовж перших кількох годин мого в них перебування. Тоді вони ще ховають безліч несподіванок, і уявлення про них чисте, мов готельна білизна або ксероксний папір, – за кожним рогом може початись будь-що, й оте будь-що значно важливіше і привабливіше за всі твої топографічні знання” [2, с. 10 – 11].

Специфіка Берліна як урбанізаційного міста розкривається у своїй відкритості, здібності долати власну обмеженість, замкненість, включати у свою сферу нових людей. Так, на сторінках невеликого оповідання спостерігаємо досить-таки багато людей різних національностей: японці, серби, чехи, французи, росіяни, австрійці, турки, через що головний герой задається питанням: „Цікаво, чи є тут німці?” [2, с. 11]. Відкритість Берліну вказує на те, що суспільство знаходиться у стані своєчасного формування необхідних елементів відтворення, а особистості знаходять та устанавлюють зв'язки (культурні норми та цінності, форми діяльності) не лише за межами сформованих форм, а й всередині соціокультурного міста.

Місто безпосередньо виступає як територіальна концентрація безлічі різномірних форм діяльності, що є фокусом урбанізаційного процесу. У місті виникає ефект поєднання різних форм відтворювальної діяльності. Місто – це форма і результат урбанізації [4, с. 23]. В оповіданні „Берлін, який ми втратили” відслідковуємо концентрацію діяльності населення (не лише корінного, але й іноземного), що організовує результат сучасного міста. Так, будучи вже на німецькій території, герої натрапили на військову колону: „Тягачі та джипи мляво котилися собі зі Сходу на Захід, у просторих кабінах сиділи стрижені контрактники й незадоволено реагували на загальну до себе увагу. Вздовж колони літали бойові гелікоптери, розганяючи припухлих від такої кількості бронетехніки печальних баварських ворон” [2, с. 6 – 7]. Серж відреагував на таку процесію зацікавленістю й вирішив поділитися своєю думкою із Гашпером: „Схоже, бундесвер вирішив перекинути під шумок, пов'язаний із посівними в країнах ЄС, кілька загонів швидкого реагування поближче до Фрайбурга, щоби традиційно надавати по жирній задниці розімлілим від глобалізації французам, зайняти кілька прикордонних містечок, вистріляти комуністів і арабів, зробити це, скажімо, за допомогою євреїв, спалити кілька супермаркетів і так само непомітно повернутися” [2, с. 7].

Приїхавши до міста, герої оселяються у дешевому готелі, на рецепції якого „сидить чувак з кульчиками в обох вухах, говорить

сербською і дивиться футбол” [2, с. 9]. Знайшовши на рецепції програму фестивалю сучасної музики, мандрівники вирішують завітати на концерт французького оркестру. „Неквапно почали виходити музиканти. Дехто був у джинсах, дехто у светрах, у спортивних костюмах не було нікого, і на тому спасибі. Останньою вийшла диригентка. Жінка. Це був добрий знак” [2, с. 12]. Через те, що „нічним Берліном снує безліч люду, туристи, японці, скінгеди, студенти” тощо [2, с. 18], у європейському місті зберігається правопорядок, бо „копи зі своїх замаскованих машин відслідковують і фотографують усіх, хто перевищує швидкість” [2, с. 18]. Урбанізаційне місто виступає тенденцією розвитку не лише суспільства, але й усього мистецького життя. Побувавши у галереї, „стіни якої завішані абстрактним живописом. Під кожною картиною причіплено цінник, ціни нереальні, як і сама галерея” [2, с. 22], Сільві потягнула своїх друзів до приятеля-художника Руді.

Безліч форм діяльності, про які пише С. Жадан, організовують оточуюче середовище Берліна й об’єднують діяльно-трудова різноманіття у цілісну організовану систему європейського міста. У сучасному місті існує закономірність виникнення соціокультурних прогресивних інновацій. Така закономірність органічно пов’язана з появою територіально-локалізованих фокусів діяльності, центрів відносно більш ефективного виробництва, науки та мистецтва [4, с. 22]. Однією із таких культурних фокусів у оповіданні є культурний центр: „Зовні це старий напіврозвалений будинок, зусібч оточений будівельними майданчиками, однак усередині тут справжня цитадель анархістських організацій, лівого мистецтва та просто алкоголіків” [2, с. 23]. Але, незважаючи на таку негармонійність „за дверима розташовано цілий ангар, обставлений металевими декораціями, важкими дерев’яними меблями й тим-таки абстрактним живописом” [2, с. 23].

Ще однією з ознак Берліна, як одного з провідних європейських міст, є його можливість для розвитку талановитих людей, що концентрують свої зусилля та вміння на певних фокусних напрямленнях (музиці, мистецтві, будівництві тощо). Соціокультурний потенціал на формування вищих, найбільш творчих форм діяльності у „Берліні, який ми втратили” презентує читачеві сучасне мистецтво: „Художника звати Руді. Він справді був приятелем Гавела і робив у себе в Чехословаччині великі металеві об’єкти. Якби гелікоптерам і літакам ставили пам’ятники, вони мали б десь такий вигляд, як об’єкти Руді... робив свої багатометрові конструкції, що склалися із лопастей, фюзеляжів, і залізних балок” [2, с. 25]. Такі мистецькі інновації концентруються саме в урбанізованому місті, культивуються та отримують свій подальший розвиток.

Важливою особливістю Берліна, як урбанізаційного міста, є його динамізм, що виражається, перш за все, у активності його жителів. Для такого міста характерним є постійне прагнення переробити те, що вже було зроблене, бо вже не задовольняє більш високі потреби суспільства,

або взагалі збудувати щось нове. Так, дорога, якою їхали головні герої, була якісною та не викликала ніяких сумнівів: „Три години доброю трасою, яку в різних місцях постійно добудовують, Дойчланд росте й міцнішає, хороша країна, що тут казати” [2, с. 8 – 9]. Берлін – будівниче місто, у якому вирує постійне будівництво нових башт, хмарочосів офісного чи адміністративного характеру: „Десятки тисяч балканців і турків, котрі мурують цей новий Берлін, зводячи повсюди риштування і підпираючи ними холодні берлінські небеса” [2, с. 29], або „Берліном, очевидно, можна їздити кілька днів поспіль, і пейзаж не видаватиметься знайомим. Місто так щедро заповнене будівельними риштуваннями, що можна припустити, як місцеве населення щоранку виходить зі своїх будинків і заскочено не впізнає пейзажу, який устиг змінитися дослівно за одну ніч... він щодня витягується на додатковий міліметр, виростаючи із затяганої шкільної форми. Я люблю міста де багато будують. Там є робота для всіх. Навіть для турків” [2, с. 11 – 12]. Така практична ціль сприяє функціонуванню Берліну як ділового або сучасного центру.

Здібність до асимілювання підносить Берлін до зразка європейського міста, що прагне до довершеності та досконалості, постмодерного культурного центру. У концертній залі троє друзів підмітили: „Сцену розташовано внизу, посеред зали, згори зі стелі звисає кілька десятків мікрофонів, як душові крани в загальній лазні, Сільві каже, що тут дуже добра акустика, одна з найкращих в Європі, й саме тут треба слухати атональну музику” [2, с. 12]. Заглиблюючись у текст, уважний читач помітить, що Берлін постає не лише європейським містом зі своїм нічним бурхливим життям, безліччю різноманітного питва, різнонаціональним населенням, але й осередком притулку, що дозволяє жити у мирі та спокої. Через те, що художник Руді робив великі металеві конструкції, то: „У якийсь момент радянську владу це дістало, Руді звинуватили в абстракціонізмі, до того ж так воно і було, і попросили куди-небудь звалити. Руді вибрав Західний Берлін” [2, с. 25]. Якщо „росіяни дали старому Дубчеку під зад” [2, с. 25], то Берлін прихистив митця де „уже через кілька років після емігрування він мав власне ательє і сталі замовлення. Його металеві штуки купували банки й страхові компанії та встановлювали біля своїх офісів. Останні років п’ятнадцять Руді мав у Чехії постійні персональні виставки...” [2, с. 25 – 26]. Звикнувши до Берліну, художник створив власний простір: „Я думав вертатись. Але в якийсь момент зрозумів, що це не буде повернення, це буде нова еміграція. Я взагалі-то не космополіт, але я зрозумів тут таку річ: насправді простір буває або вільний, або контрольований... головне – як я живу. А тут я живу так, як мені хочеться” [2, с. 26 – 27].

Саме у такому „власному” світі Руді „втїлив” у життя свою конструкцію, яку розмістили на стіні однієї з берлінських фабрик. Але через те, що фабрика збанкрутувала, то її збираються закрити і половину стіни, на якій було мистецьке діяння, заліпили рекламою. Так, власне творіння відображає батьківщину, яке Руді готовий оберігати та

захищати: „Ось мій простір і ось моя батьківщина. Все, що я маю, – це оця стіна, і все, що я можу, – це іноді приходити сюди і відчищати її від всілякого лайна... Навіть якщо завтра ця довбана Європа вкінцець глобалізується і об'єднається з Азією, все одно тут – у Берліні – стоятиме стіна з моїм металобрухтом, і навіть якщо я завтра помру, то присилатиму сюди яких-небудь довбаних ангелів, аби вони здирали це лайно” [2, с. 28].

Отже, Берлін постає як сучасне європейське місто, у якому вирує бурхливе нічне життя: можна послухати атональну музику чи записи 60-х років, зустріти друга Вацлава Гавела та побувати на фестивалі сучасної музики, – „саме цим зазвичай і займаються в старенькій Європі Жаданові герої в перерві між диким бодуном і не менше дикими імпрезами, суті яких годі збагнути” [5].

Окрім того, Берлін є важливим культурним осередком Європи; притулком, що дає діячам мистецтва нового поштовху до творення прекрасного, а організована система європейського міста сформована формами діяльності героїв. Тому, завдяки Жаданові, знаємо, що європейське місто може бути різним: довершеним, досконалим чи просто пахнути „торішньою травою і китайським фаст-фудом”.

Список використаної літератури

1. Ірванець О. Сергій Жадан міняє шкіру [Електронний ресурс] / Олександр Ірванець // Україна молода. Щоденна інформаційно-політична газета. – № 204 – 4 листопада 2003. – Режим доступу: <http://umoloda.kiev.ua/number/52/164/1121/>. **2. Жадан С.** Берлін, який ми втратили / Сергій Жадан // Біг Мак та інші історії: книга вибраних оповідань. – Харків: Фоліо, 2011. – С. 3 – 30. **3. Гриценко Є.** Інтерв'ю Сергій Жадан: „Поетичними є всі характери, варто лише спробувати їх відчутти та зрозуміти” [Електронний ресурс] / Євген Гриценко. – Режим доступу: http://interviewer.com.ua/culture/serhiy_zhadan/. **4. Ахизер А.** Город – фокус урбанизационного процесса / А. Ахизер // Город как социокультурное явление исторического процесса. – М.: Наука, 1995. – С. 21 – 28. **5. Андрусяк І.** Жадан, якого ми не втратили [Електронний ресурс] / Іван Андрусяк // Літпроцесія – 2: рецензії, есеї, статті. – Режим доступу: <http://dyskurs.narod.ru/Litprocesija2.htm>

Гриценко О. В. С. Жадан: урбанізована структура європейського міста (на матеріалі оповідання „Берлін, який ми втратили”)

У статті розглянуті урбанізовані структури оповідання „Берлін, який ми втратили” С. Жадана, що тяжіють до західного феномену. Проаналізовано: простір дороги, як основна просторова форма, що організовує текст оповідання; специфіку відкритості міста, що долає

власну обмеженість, замкненість, територіальну концентрацію безлічі різнорідних форм діяльності, що є фокусом урбанізаційного процесу; соціокультурні прогресивні інновації. Окреслено характерні ознаки Берліна, як урбаністичного міста, які вказують на європеїзм: концентрація вмінь та зусиль людей у певних культурних напрямленнях, постійне прагнення до переробки будівничих споруд.

Ключові слова: „Берлін, який ми втратили”, місто, оповідання, урбанізація.

Грищенко А. В. С. Жадан: урбанизованная структура европейского города (по материалам рассказа „Берлин, который мы потеряли”)

В статье рассмотрены урбанизованные структуры рассказа „Берлин, который мы потеряли” С. Жадана, которые тяготеют к западному феномену. Проанализировано: пространство дороги, как основная пространственная форма, что организует текст рассказа; специфику открытости города, которая преодолевает собственную ограниченность, закрытость; территориальную концентрацию множества разнородных форм деятельности, которые есть фокусом урбанизованного процесса; социокультурные прогрессивные инновации. Обозначены характерные черты Берлина, которые указывают на его европеизм: концентрация умений и усилий людей в определенных культурных направлениях, постоянные стремления к переработке строительных сооружений.

Ключевые слова: „Берлин, который мы потеряли”, город, рассказ, урбанізація.

Gryshchenko O. S. Zhadan: Urbanized Structure of European Cities (Based on the Story „Berlin, Which We Lost”)

This article reveals urbanized structures of the story „Berlin, which we lost” by S. Zhadan, that burdened to the western phenomenon. The article gives a detailed analysis of the road’s space as the main spatial form that organizes the text of a story; specificity of the city openness that overcomes own limitation, closeness; the territorial concentration of many disparate forms activity that are the focus of the urbanized process; socio-cultural progressive innovations. The characteristic features of Berlin, which point to his Europeanism, are identified: the concentration of people’s skills and efforts within certain cultural directions, constant aspiration to recycling building constructions.

Key words: „Berlin, which we lost”, city, story, urbanization.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2013 р.

Прийнято до друку 27.09.13 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Фоменко В Г.